

УДК 37.015.31:373.3

Валентина Черніцька, Валентина Підгурська
(Житомир, Україна)

ФОРМУВАННЯ КОМУНІКАТИВНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ УЧНІВ ПОЧАТКОВИХ КЛАСІВ ЗАСОБАМИ ТВОРЧИХ ЗАВДАНЬ

У статті розглянуто проблему формування комунікативної компетентності учнів початкових класів засобами творчих завдань. Проаналізовано зміст основних понять та наведено приклади творчих завдань, які сприятимуть формуванню комунікативної компетентності учнів початкових класів.

Ключові слова: компетентність, комунікативна компетентність, творчі завдання.

The article considers the problem of forming the communicative competence of primary school students by means of creative tasks. The content of the main concepts is analyzed and examples of creative tasks that will contribute to the formation of communicative competence of primary school students are given.

Keywords: competence, communicative competence, creative tasks.

Сучасний етап розвитку українського суспільства вимагає переосмислення системи освіти з орієнтацією на формування інноваційної, активної та творчої особистості. Така особистість повинна бути здатною генерувати нестандартні ідеї, вміти вирішувати складні ситуації, аналізувати, порівнювати, синтезувати інформацію, встановлювати причинно-наслідкові зв'язки, а також висловлювати та обґрунтовувати власні думки.

Концепція Нової української школи націлена на розвиток компетентнісної освіти, враховуючи, що традиційна модель (знання – вміння – навички) вже недостатня для формування особистості, спроможної вільно спілкуватися в різних сферах полікультурного середовища. Перехід до компетентнісної орієнтації в початковій освіті потребує соціалізації молодших учнів, що досягається формуванням ключових компетентностей. Серед них особливо важливі такі: вільне володіння державною мовою і здатність до ефективного спілкування рідною та іноземними мовами.

Проблему формування комунікативної компетентності здобувачів освіти досліджували І. Бех, К. Пономарьова, М. Пентилюк, Л. Марчук, Л. Мацько, О. Савченко, Н. Бібік, Н. Побірченко, Р. Шиян та ін.

Варто передусім проаналізувати різні аспекти тлумачення вихідного поняття дослідження – «компетентність». У психолого-педагогічній літературі цей термін трактується неоднозначно. Так, О. Савченко визначає «компетентність» як інтегровану здатність особистості, набуту у процесі навчання, що охоплює знання, уміння й навички, досвід, цінності, ставлення, що можуть цілісно реалізовуватися в конкретній ситуації [1, с. 53]. Н. Бібік трактує компетентність як оцінну категорію, що характеризує людину в ролі суб'єкта професійної діяльності, її здатність успішно виконувати свої повноваження [2, с. 47].

Крізь призму осмислення родового поняття «компетентність» перейдемо до видової характеристики «комунікативна». Науковці В. Суржанська та І. Зязюн описують її як «здатність ефективно орієнтуватися у міжособистісному спілкуванні та вільно брати участь в ньому. Ця здатність досягається завдяки лінгвістичним знанням, а також урахуванню традицій і звичаїв суспільства. Формування комунікативної компетентності в рідномовному середовищі відбувається в процесі соціалізації дитини» [2, с. 50]. Педагог Ю. Жуков вважає комунікативну компетентність здатністю встановлювати і підтримувати необхідні контакти з оточуючими людьми, певна сукупність знань, умінь та навичок, що забезпечують ефективне спілкування, взаєморозуміння між його учасниками [4, с. 9]. Ф. Бацевич зазначає, що «комунікативна компетентність – це сукупність знань про спілкування в різноманітних умовах і з різними комунікантами, знань вербальних та невербальних засад інтеракції, умінь їх ефективного застосування в конкретному спілкуванні в ролі адресата й адресанта» [2, с. 19]. На думку І. Гудзик, комунікативна компетентність виявляється у здатності успішно користуватися мовою (усіма видами мовленнєвої діяльності) для пізнання, комунікації. Формуючи комунікативну компетентність, шкільне навчання мови має розвивати уміння розуміти не тільки зміст, але й основну думку усних і письмових текстів; навчати створенню повноцінних у комунікативному відношенні висловлень, які виражають і знання того, хто говорить (пише) про предмет мовлення, і його думки, почуття, наміри та свідчать про уміння налагоджувати взаємодію з оточуючими, будуючи відповідним чином свої висловлення [4, с. 9].

Зважаючи на сказане вище, робимо висновок про те, що комунікативна компетентність включає не лише опанування необхідною кількістю мовних та мовленнєвих знань, але й розвиток практичних навичок використання мови в процесі мовленнєвої діяльності.

Формувати комунікативну компетентність учнів на уроках в початковій школі можливо засобами творчих завдань, які доречно використовувати на будь-яких уроках, тому що вони мотивують учнів засвоювати навчальну інформацію, активізують пізнавальну активність молодших школярів. І головне – саме творчі завдання створюють максимально природні умови для комунікації.

В. Суржанська розглядає «творчі завдання» як завдання, що спрямовані на самостійний пошук шляхів досягнення мети, сприяють розвитку пізнавальних інтересів, активізації учнів та відкриттю нового через утруднення та суперечності [5, с. 18]. М. Явоненко в системі творчих завдань, спрямованих на розвиток творчих здібностей молодших школярів, виокремлює створення позитивної атмосфери на уроці, використання завдань із розвитку емоційно-чуттєвої сфери, стимулювання мотивації творчої діяльності, творчого мислення, уяви, образного мовлення, повноцінне використання впливу таких чинників, як природа та різні види мистецтв, організація ситуацій емоційно-ціннісних переживань [5, с. 20].

Творчі завдання підвищують інтерес дітей до навчання, розвивають їх спостережливість та допомагають кращому розумінню навчального матеріалу. Система творчих завдань буде сприяти формуванню комунікативної компетентності учнів початкових класів. Зокрема йдеться про творчі запитання, які містять елемент умовності, передбачення. Наприклад: «Що відбулося б, якби...?», «Що могли б, зробити...?», «Як би відреагували...?». Такі запитання спонукають учнів до створення нових історій. Використання учителем на уроках проблемних запитань і завдань, спрямованих на розвиток мислення молодших школярів, на формування

вмінь висловлювати аргументовані підтвердження для захисту власної позиції, теж сприятимуть формуванню комунікативної компетентності.

На уроках літературного читання можна пропонувати учням творчі завдання на зразок: складання скоромовок на задану тему; римування запропонованих слів; заміна головних персонажів виучуваного твору, переінакшення його кінцівки; перетворення негативних героїв у позитивних і навпаки.

Формуванню комунікативної компетентності сприятимуть творчі завдання з використанням прийомів критичного мислення: за поданим початком передбачити продовження сюжету твору; створення асоціативного куща характеристики героя твору; використання кубика Блума під час роботи над змістом твору тощо. Викликають інтерес творчі завдання на створення кросвордів, ребусів, шарад за змістом вивченого навчального матеріалу.

Творчі завдання доцільно пропонувати учням не лише на уроках, але й для самостійного виконання вдома. Наприклад: скласти оповідання за заздалегідь дібраними ілюстраціями; переписати текст, переробивши зачин або кінцівку; написати твір-фантазію на тему: «Я очима свого kota (собаки, папуги)». Добираючи такі творчі завдання для домашньої роботи, слід враховувати інтереси та вподобання учнів.

Для формування комунікативної компетентності доречним буде використання ділових ігор, створення кейсів і проведення «мозкового штурму». Ці завдання сприяють розвитку логічного мислення, уміння планувати свою діяльність, формулювати власні ідеї та враховувати думку інших.

Крім того, формуванню пізнавальної активності, творчого мислення, допитливості, уяви, збагаченню словникового запасу молодших школярів сприятиме створення лепбуку (панбук, лопорелло). Це саморобна інтерактивна папка, де збираються і яскраво оформлюються різноманітні пізнавальні матеріали з певної теми, що вивчається. Його можна використовувати для повторення чи закріплення вивченого матеріалу з одного чи кількох шкільних предметів, а також як формат портфоліо для учнівських презентацій. Процес створення лепбуку відбувається у формі гри й може охоплювати будь-яку тему навчальної дисципліни.

Навчальна стратегія «Карусель» сприяє розвитку учнівської співпраці та обговорення різноманітних тем, таких, як: «Чому ми повинні гарно навчатися?», «Яка різниця між добром і злом?», «Навіщо потрібно правильно харчуватися?». Учні повинні аргументувати свої думки перед товаришами, дотримуючись при цьому принципів толерантності та поваги.

Для повторення й закріплення навчального матеріалу можна застосувати інтерактивну гру «Слово за словом». Для цього учні пригадують ключові слова та словосполучення з попереднього уроку. Кожна дитина має повторити слова, названі їй попередником, та пригадати свої, утворивши довгий ланцюг слів. Наприклад: ознаки частин мови, етикетні слова тощо. Такі завдання розвивають в учнів уважність, пам'ять, вміння слухати однокласників.

Різнманітні творчі завдання на уроках в початкових класах можна доповнювати стратегією «Крісло автора». Формуванню комунікативної компетентності сприятиме й створення навчальних проєктів. Вони вдосконалюватимуть уміння розподіляти обов'язки та брати відповідальність за результати виконаної роботи; розвиватимуть аналітичний погляд на інформацію, групову взаємодію.

Екскурсії в природу, походи до музеїв та театрів розширюють кругозір і світогляд молодших школярів та сприяють виконанню творчих завдань – створення розповіді за враженнями від побаченого; написання есе, сенканів; виготовлення аплікації та інше.

Отже, виконання творчих завдань в початкових класах сприятиме засвоєнню учнями знань про особливості ведення діалогу; розвиватиме вміння слухати та активно обговорювати зміст почутого; аналізувати висловлення співрозмовників та надавати обґрунтовані оцінки; виражати думки та адаптувати свої висловлення для оптимального сприйняття іншими учасниками комунікативного процесу.

Таким чином, необхідними умовами формування комунікативної компетентності учнів на уроках у початкових класах є добір і використання доцільної, науково обґрунтованої системи творчих завдань. Під час виконання таких завдань засвоєння навчального матеріалу проходитиме ефективніше та цікавіше; діти більше спілкуватимуться один з одним, поважати думку співрозмовника та дотримуватися розподілених ролей.

ДЖЕРЕЛА ТА ЛІТЕРАТУРА

1. Абрамович С. Д. Мовленнєва комунікація : підручник. Київ : Вид. дім, 2013. 460 с.
2. Бібік Н. М., Єрмаков І. Г., Овчарук О. В. та ін. Компетентнісна освіта : від теорії до практики. Київ : Плеяди, 2005. 120 с.
3. Компетентнісний підхід у сучасній освіті : світовий досвід та українські перспективи / за заг. ред. О. В. Овчарук. Київ : К.І.С., 2004. 112 с.
4. Пономарьова К. І. Формування комунікативної компетентності молодших школярів у процесі навчання української мови. Київ : КОНВІ ПРІНТ, 2020. 88 с.
5. Явоненко М. В. Система творчих завдань міжпредметного характеру як засіб розвитку літературно-творчих здібностей молодших школярів : дис. ... канд. пед. наук : Чернігів, 2007. 220 с.